

VỀ MÔ HÌNH TỔ CHỨC QUẢN LÝ ĐÀO TẠO SAU ĐẠI HỌC Ở NƯỚC TA

PGS.TS HOÀNG VĂN CƯỜNG

Trường Đại học Kinh tế Quốc dân

Viện đào tạo sau đại học là một mô hình đã được áp dụng phổ biến ở nhiều quốc gia trên thế giới, nhưng gần đây mới được đưa vào áp dụng tại một số trường đại học ở nước ta. Bên cạnh những kết quả đã đạt được, mô hình viện đào tạo sau đại học hiện hành ở nước ta vẫn đang tồn tại một số vấn đề, mà theo tác giả có hai vấn đề cơ bản và cốt lõi cần phải giải quyết là cơ chế tự chủ và cơ chế kết hợp nghiên cứu khoa học với đào tạo sau đại học.

Đào tạo sau đại học là hoạt động đòi hỏi tính sáng tạo của người học và tính chủ động của người dạy trong việc thích ứng với các quan tâm nghiên cứu khác biệt của cá nhân người học, vì vậy, không thể thực hiện theo hướng đại trà, theo từng "lô sản phẩm" đồng nhất mà phải là quá trình đào tạo theo kiểu "sản xuất đơn chiếc" theo từng cá nhân người học. Hoạt động đào tạo sau đại học cũng không phải là quá trình truyền tải kiến thức đến người học mà là quá trình tương tác để người học tích lũy kiến thức chuyên sâu để trở thành người làm chủ quá trình chuyên môn và cao hơn là nghiên cứu thay đổi thực tại. Để đạt được mục tiêu đó, hoạt động đào tạo sau đại học phải luôn nắm bắt được sự thay đổi của nhu cầu thị trường, bám sát nhu cầu cá nhân người học, gắn kết chặt chẽ giữa nghiên cứu và đào tạo, giữa quản lý và chuyên môn.

Viện đào tạo sau đại học là mô hình tổ chức quản lý đào tạo sau đại học khá phổ biến của nhiều trường đại học trên thế giới với tên gọi tiếng Anh *Graduate school*. Đây được coi là một trường con chuyên đào tạo bậc sau đại học, bao gồm thạc sỹ, tiến sỹ và sau tiến sỹ. Là một trường đào tạo sau đại học, Graduate school thực hiện trọn vẹn tất cả các khâu trong quá trình đào tạo, từ hoạch định các chiến

lược phát triển, xây dựng các quy định chính sách, xây dựng chương trình, đến trực tiếp tổ chức quản lý toàn bộ quá trình đào tạo. Nhờ gắn liền thiết kế chương trình với tổ chức đào tạo nên kết quả đào tạo luôn bám sát mục tiêu đặt ra, chương trình và nội dung đào tạo thường xuyên thay đổi cho phù hợp với đối tượng người học và sự phát triển của thị trường. Chính vì vậy, chương trình đào tạo sau đại học của nhiều trường trên thế giới có tính linh hoạt rất cao, tiếp cận nhanh đến những thay đổi và các vấn đề đặt ra của thực tế. Bên cạnh đó, các *Graduate school* là nơi trực tiếp tổ chức các hoạt động nghiên cứu khoa học gắn với các đề tài nghiên cứu hoặc một phần nhiệm vụ nghiên cứu của nghiên cứu sinh và học viên cao học. Thông qua đó, người học có môi trường thuận lợi để rèn luyện thực hành nghiên cứu, gắn hoạt động nghiên cứu với quá trình đào tạo, có điều kiện và cơ hội để chia sẻ, trao đổi về các kết quả và thành tựu trong lĩnh vực khoa học chuyên ngành. Mặt khác, với sự tham gia của nghiên cứu sinh và học viên cao học, các hoạt động nghiên cứu khoa học của nhà trường được phát triển mạnh mẽ và lan tỏa.

Sự ra đời của mô hình viện sau đại học trong các trường đại học và một số kết quả

Khoa sau đại học là mô hình xuất

hiện sớm và tương đối phổ biến trong các trường đại học ở nước ta trong một thời gian dài. Đây là đơn vị có chức năng đào tạo nên việc tổ chức quản lý chương trình đào tạo được trực tiếp điều hành quản lý theo sát mục tiêu đào tạo đặt ra. Tuy nhiên, khoa sau đại học thường không có giảng viên trực tiếp, do vậy việc phân công giảng viên giảng dạy, quản lý nội dung và chất lượng giảng dạy của giảng viên phụ thuộc vào các khoa chuyên ngành. Trên thực tế, khoa sau đại học chỉ quản lý được về mặt hành chính trong việc thực hiện chương trình và mục tiêu đào tạo sau đại học, trong khi phần nội dung giảng dạy lại do các khoa/bộ môn chuyên ngành đảm nhiệm. Cơ chế trên không thể phân định rõ trách nhiệm của mỗi bên tham gia đối với kết quả cuối cùng. Việc chia tách này thường dẫn đến tình trạng kết quả không đạt được các mục tiêu mà chương trình đào tạo đặt ra.

Ở trường đại học, khoa với tư cách là đơn vị quản lý đào tạo sau đại học không có chức năng tham mưu cho hiệu trưởng trong việc xây dựng các quy chế, chính sách và thực hiện quản lý hành chính đối với hoạt động đào tạo sau đại học. Trong bối cảnh các trường đại học đang mở cửa cho cơ chế cạnh tranh để có thể phát triển ngày càng mạnh mẽ, vai trò của

cơ quan chức năng tham mưu trong quản lý thống nhất đối với tất cả các chương trình, hoạt động đào tạo của nhà trường là rất cần thiết. Tuy nhiên, với vai trò là khoa thì sẽ không có chức năng tham mưu, vì vậy không thực hiện được nhiệm vụ xây dựng các quy chế, chính sách và thay mặt hiệu trưởng quản lý, giám sát việc thực hiện các quy chế đào tạo sau đại học trong toàn trường như chức năng, nhiệm vụ được giao.

Để khắc phục hạn chế này, tại nhiều trường đại học đã thực hiện xây dựng mô hình phòng quản lý sau đại học, ở một số khác là phòng sau đại học và nghiên cứu khoa học. Mô hình phòng đã khắc phục được hạn chế của mô hình khoa trong việc thực hiện chức năng tham mưu và quản lý hoạt động đào tạo sau đại học theo đúng chức năng, nhiệm vụ của một đơn vị quản lý trong trường đại học. Tuy nhiên, mô hình phòng quản lý sau đại học lại gặp phải hạn chế rất lớn trong việc thống nhất, phối hợp giữa quản lý quá trình đào tạo với tổ chức các hoạt động chuyên môn theo đúng chương trình và mục tiêu đào tạo đặt ra. Phòng sau đại học chỉ thực hiện chức năng quản lý hành chính, trong khi các chức năng giảng dạy và quá trình quản lý chuyên môn lại do các khoa/bộ môn chuyên ngành đảm nhiệm. Cũng giống như mô hình khoa sau đại học, sự phân tách này dẫn đến kết quả đào tạo thường không bám sát chương trình đào tạo và không đạt được các mục tiêu đặt ra.

Mô hình phòng sau đại học và quản lý khoa học cũng có những tiền đề quan trọng cho việc kết hợp giữa đào tạo với nghiên cứu khoa học trong đào tạo sau đại học, nhất là đối với đào tạo tiến sĩ. Tuy nhiên, với nhiệm vụ của một phòng chức năng không

trực tiếp tổ chức các hoạt động chuyên môn trong đào tạo cũng như không trực tiếp tổ chức thực hiện công tác nghiên cứu khoa học nên hoạt động chuyên môn như giảng dạy và hướng dẫn nghiên cứu phục vụ đào tạo sau đại học với hoạt động nghiên cứu khoa học vẫn tách rời ở các bộ phận khác nhau, mục tiêu gần đào tạo sau đại học với nghiên cứu khoa học vẫn không được thực hiện.

Mô hình viện đào tạo sau đại học mới xuất hiện ở nước ta gần đây, mở đầu là Trường Đại học Kinh tế Quốc dân, Trường Đại học Bách khoa Hà Nội, tiếp sau đó là Trường Đại học Nông nghiệp Hà Nội, Trường Đại học Hàng hải và gần đây là Trường Đại học Kinh tế thành phố Hồ Chí Minh... Tuy mới phát triển, song mô hình viện đào tạo sau đại học bước đầu đã thể hiện nhiều điểm mạnh và đạt được những kết quả nhất định đáng ghi nhận. Viện đào tạo sau đại học không đơn thuần là một đơn vị quản lý hành chính mà còn có chức năng nghiên cứu, xây dựng, thiết kế và tổ chức thực hiện các chương trình đào tạo bậc sau đại học trên cơ sở huy động các nhà khoa học trong và ngoài trường thuộc các lĩnh vực, chuyên ngành khác nhau tham gia với tư cách các nhóm chuyên gia tư vấn. Kết quả nghiên cứu của các nhóm chuyên gia là cơ sở để viện đưa ra các giải pháp giải quyết những vấn đề chung mang tính tổng thể, thống nhất trong toàn trường. Do vậy, chương trình đào tạo sau đại học được hình thành trên cơ sở đảm bảo tuân thủ tính thống nhất về kiến thức cơ bản, cốt lõi là thế mạnh đặc trưng chung của nhà trường cũng như sức mạnh của tập thể nhà khoa học trong trường, không giới hạn bó hẹp trong phạm vi của từng khoa, từng bộ môn, từng chuyên ngành đào tạo.

Viện đào tạo sau đại học có thể chủ động lựa chọn trong đội ngũ các nhà khoa học có năng lực và trình độ chuyên môn phù hợp nhất để đảm nhiệm việc giảng dạy và hướng dẫn quá trình học các môn học nền tảng của chương trình đào tạo. Viện có thể điều chỉnh kịp thời nội dung chương trình môn học hoặc kết cấu chương trình đào tạo, thay đổi người giảng dạy có năng lực phù hợp để đảm bảo tính hiện đại, cập nhật và phù hợp với mục tiêu của chương trình. Các học phần chung do các giảng viên được lựa chọn trong đội ngũ giảng viên của toàn trường, không giới hạn trong một khoa/bộ môn, đều là các giảng viên có năng lực chuyên môn tốt, mỗi giảng viên cũng chỉ đảm nhận một phần nội dung là thế mạnh nhất của mình. Nhờ vậy, chất lượng giảng dạy và học tập các học phần chung được đánh giá có chất lượng cao, có khả năng thích ứng nhanh với sự thay đổi của mục tiêu đào tạo, đáp ứng đúng nhu cầu đa dạng của từng người học. Đặc biệt, các chương trình đào tạo do các viện đào tạo sau đại học quản lý độc lập, trọn vẹn toàn bộ quy trình đào tạo thường được người học đánh giá cao hơn nhờ sự nhất quán và đồng bộ giữa thiết kế chương trình, quản lý vận hành chương trình với công tác giảng dạy và hướng dẫn chuyên môn.

Mô hình viện cũng mang lại nhiều cơ hội thuận lợi hơn cho việc đổi mới các chương trình đào tạo đã hình thành và xây dựng phát triển các chương trình đào tạo mới. Đào tạo sau đại học đòi hỏi phải đổi mới thường xuyên từ kết cấu chương trình đào tạo đến chương trình môn học và yêu cầu về cơ cấu, nội dung kiến thức cho phù hợp với những thay đổi của thị trường cũng như đáp ứng được nhu cầu, đặc điểm của người học. Để đạt được điều này, với chức năng nghiên cứu và phát triển các chương trình đào tạo sau đại học, viện có thể sớm phát hiện những dấu hiệu bất cập trong kết cấu kiến thức của cả chương trình đào tạo hoặc của từng môn học để sớm có những thay đổi kịp thời cho

phù hợp với yêu cầu và sự thay đổi của thị trường. Thông qua nghiên cứu sự phát triển của các chương trình đào tạo trên thế giới và yêu cầu của thị trường, viện đào tạo sau đại học có thể chủ động trong việc thiết kế, xây dựng các chương trình đào tạo mới và triển khai thử nghiệm để thực hiện theo các mục tiêu đặt ra. Việc triển khai các chương trình mới không chỉ giới hạn trong phạm vi kinh nghiệm và năng lực sẵn có của một đơn vị, trong phạm vi trường đại học mà còn hướng tới khai thác các nguồn lực bên ngoài.

Viện đào tạo sau đại học còn là một đơn vị có chức năng nghiên cứu khoa học và có thể tập hợp được một đội ngũ các nhà khoa học thuộc tất cả các ngành, lĩnh vực tham gia vào hoạt động nghiên cứu, trao đổi khoa học. Thông qua các hoạt động nghiên cứu, trao đổi khoa học thuộc nhiều lĩnh vực/chuyên ngành với nhiều chủ đề khác nhau đã tạo ra môi trường học thuật cho người tham gia chương trình đào tạo sau đại học, nhất là đối với nghiên cứu sinh. Các hoạt động sinh hoạt, trao đổi khoa học được gắn liền với các khâu của quá trình đào tạo nghiên cứu sinh, từ trao đổi để lựa chọn đề tài/chủ đề nghiên cứu; triển khai các phương pháp nghiên cứu; cho đến báo cáo, trao đổi chia sẻ và tháo gỡ các vướng mắc trong kết quả nghiên cứu của nghiên cứu sinh. Các buổi sinh hoạt khoa học được tổ chức theo từng chủ đề phù hợp với hướng nghiên cứu của từng nhóm nghiên cứu sinh, với người báo cáo chính lần lượt là các nghiên cứu sinh báo cáo luân phiên, các nghiên cứu sinh khác là người đóng góp ý kiến, trao đổi, bàn luận và có sự tham gia của các nhà khoa học am hiểu về chủ đề nghiên cứu giúp giải đáp, định hướng khoa học cho buổi trao đổi học thuật. Các hoạt động này đã giúp ích rất nhiều cho các nghiên cứu sinh lựa chọn, phát hiện đúng vấn đề nghiên cứu; lựa chọn phương pháp và công cụ nghiên cứu phù hợp, hiệu quả; tháo gỡ kịp thời các vướng mắc trong nghiên cứu và trao đổi chia sẻ từng phần kết quả nghiên cứu. Nhờ

đó, tiến độ nghiên cứu của nghiên cứu sinh được thúc đẩy nhanh và đồng đều, chất lượng nghiên cứu và kết quả đào tạo cao hơn, thực hiện đúng mục tiêu đào tạo nghiên cứu sinh là đào tạo các nhà khoa học có năng lực nghiên cứu khoa học chứ không phải chỉ hướng tới mục tiêu hoàn thành luận án tiến sĩ.

Những vấn đề đặt ra

Bên cạnh những kết quả đã đạt được, mô hình viện đào tạo sau đại học hiện hành vẫn đang tồn tại một số vấn đề ảnh hưởng đến kết quả và phạm vi hoạt động, nội dung và định hướng phát triển. Có nhiều nội dung cần trao đổi và tìm giải pháp tháo gỡ, song có 2 vấn đề cơ bản, then chốt cần giải quyết là cơ chế tự chủ và cơ chế kết hợp hoạt động nghiên cứu khoa học với đào tạo sau đại học.

Có thể nói, vấn đề bao trùm khó tìm lời giải ở đây là cơ chế tự chủ. Tất cả các viện đào tạo sau đại học của các trường đại học hiện đều chưa được xác định cơ chế tự chủ trong hoạt động trong khi điều này có thể thực hiện đối với các viện và trung tâm khác. Cần phải nhắc lại nhận thức rằng, viện đào tạo sau đại học không phải là một đơn vị chức năng đơn thuần mà là một đơn vị có chức năng nghiên cứu và tổ chức hoạt động chuyên môn. Nếu không được trao cơ chế tự chủ, ít nhất là tự chủ về tổ chức và hoạt động thì sẽ rất khó có thể thực hiện được các chức năng và nhiệm vụ mong muốn như mô hình viện đào tạo sau đại học đặt ra. Trong tổ chức bộ máy, cơ cấu nhân lực của viện cần tập trung tăng cường cho bộ phận nghiên cứu, tổ chức, triển khai các hoạt động chuyên môn, không quá nhấn mạnh đến chức năng và các nhiệm vụ quản lý hành chính.

Hoạt động nghiên cứu khoa học và đào tạo sau đại học trong hầu hết các trường đại học hiện vẫn còn khá tách rời, chưa có mối liên kết chặt chẽ, chưa hỗ trợ cho nhau. Chính vì vậy, hoạt động nghiên cứu khoa học và hỗ trợ học viên cao học, nghiên cứu sinh

nghiên cứu khoa học tại các viện hiện vẫn chỉ là hoạt động hỗ trợ đào tạo đơn thuần, chưa phải là một bộ phận trong hoạt động nghiên cứu khoa học của nhà trường. Chính điều này vừa làm phân tán tiềm lực nghiên cứu khoa học (cả về tài chính và nhân lực), vừa hạn chế hiệu quả hoạt động khoa học của các viện trong việc tạo lập môi trường nghiên cứu hỗ trợ người học, vừa không khai thác, phát huy được vai trò của người học, nhất là lực lượng nghiên cứu sinh vào hoạt động nghiên cứu khoa học của nhà trường.

Mô hình viện đào tạo sau đại học là mô hình quản lý mới đã bước đầu phát huy tác dụng và thể hiện nhiều ưu điểm trong quản lý đào tạo sau đại học của một số trường đại học ở nước ta và là xu thế phát triển trên thế giới. Để các viện đào tạo sau đại học thực sự phát huy hết chức năng, vai trò và đóng góp vào sự nghiệp phát triển đào tạo sau đại học theo hướng đổi mới, chất lượng và hội nhập, và mô hình này có thể mở rộng áp dụng một cách hiệu quả tại nhiều trường đại học ở nước ta, thúc đẩy sự hội nhập về chất lượng đào tạo sau đại học, cần phải tiếp tục nghiên cứu, hoàn thiện mô hình tổ chức cũng như xây dựng được các cơ chế hoạt động phù hợp với xu thế đổi mới quản trị đại học hiện đại ■

Tài liệu tham khảo

- 1- Đề án thành lập viện đào tạo sau đại học của Trường Đại học Kinh tế Quốc dân.
- 2- Quy chế tổ chức hoạt động của các phòng, khoa, viện đào tạo sau đại học của các trường đại học.
- 3- Nâng cao chất lượng đào tạo sau đại học - Kỷ yếu hội thảo khoa học hè năm 2010. Trường Đại học Kinh tế Quốc dân.
- 4- Kỷ yếu Hội thảo khoa học: Chuẩn chất lượng luận văn thạc sĩ, luận án tiến sĩ, Trường Đại học Kinh tế Quốc dân.
- 5- Vũ Minh Giang (2009): Tích hợp nghiên cứu khoa học với đào tạo tiến sĩ ở Đại học Quốc gia Hà Nội, Kỷ yếu Hội thảo Gắn kết nghiên cứu khoa học với đào tạo tiến sĩ trong các cơ sở đào tạo sau đại học.